

I. TERİKE’NİN MAHİYETİ VE KAPSAMI

A. Terike’nin Tanımı ve Mirâs ile İlişkisi

Terike, bırakmak anlamına gelen “terk” kelimesi ile aynı kökten gelmektedir. Vefat eden bir kimsenin geride bıraktığı şeye terike denmiştir. Türkçede kelimeye küçük bir değişiklik yapılmış ve mirâs bırakanın mirâsçılara geçen malvarlığını ifade etmek üzere *tereke* kelimesi kullanılmıştır.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre fikhî bir kavram olarak terike, “vefat eden bir kimsenin bıraktığı mallar ve haklardır.” Hanefilere göre ise terike, vefat eden bir kimsenin geride bıraktığı fakat üzerinde bir başkasının aynî hakkı olmayan şeylerdir. Örneğin vefat eden kimse bir mal satmış ancak henüz sattığı malı teslim edemeden vefat etmiş ise bu mal üzerinde müşterinin aynî bir alacak hakkı vardır. Yani satılan şeyin yerine değeri ya da bedeli başka bir şey verilemez. Dolayısıyla kişinin vefat etmeden önce sattığı şey terikesinden sayılmaz.

Mirâs, “bir kimsenin vefatından sonra akrabalık gibi mirâsçılık sebeplerinden biri dolayısıyla hak sahiplerine kalan, parçalara ayrılması mümkün olan şeylerdir.” Mirâs bırakan kimseye *mûris* ya da *müverris* denir. Mirâsı hak eden kimse ise *vâris* diye isimlendirilir.

Cumhûra göre mirâs ile terike arasında kapsam bakımından bir farklılık vardır. Terike bir kimsenin vefatından sonra bıraktığı şeylerin tamamıdır. Bu bırakılan şeylerin hepsi mirâsçılara ulaşmayabilir. Bırakılan maldan vefat eden kimsenin techîz-tekfîn masrafları, borçları ve vasiyeti için ödenecek paralar mirâsçılara ulaşmadığı için bunlar terikeden sayılsa da mirâstan sayılmaz. Dolayısıyla cumhûra göre terike kavramı mirâstan daha kapsamlıdır.

Hanefiler ise terike ile mirâsı aynı anlamda kullanmaktadırlar. Ancak yapmış oldukları tanımdan da anlaşılacağı üzere, mirâsçılar dışındaki kimselere ödenecek mallar terikeden/mirâstan sayılmaz.

Mirâs kavramı yerine Arapça kaynaklarda aynı kökten gelen “irs” kelimesi de kullanılmaktadır. Ayrıca mirâsçılar için sabit olan hisselerden her birine “farîza” dendiğinden bu kelimenin çoğulu olan “ferâiz” kelimesi de mirâs hisselerini belirtmek üzere kullanılmaktadır. Bu hisselerin taksiminin yapılmasını sağlayan hesap ilmine ise “ferâiz ilmi” adı verilmektedir.

İslam mirâs hukuku, iki ana bölümden oluşur. Bunlardan ilki mirâs taksimine geçilmeden önceki hükümlerdir. Nelerin terikeye dahil olduğu, terike

üzerindeki çeşitli hakların hak sahiplerine verilmesi ve borçların ödenmesi, mirâşçılık sebepleri, mirâsa mani olan hallerin tespiti gibi konular mirâş hukukunun ilk bölümünü oluşturmaktadır. İkinci bölüm ise mirâş hisselerinin taksimi ile ilgili hükümlerin bilinmesi ve bu hisselerin hesap yoluyla dağıtılması sağlanır.

Hicri ikinci asırdan itibaren mirâş hukuku ile ilgili müstakil eserler yazılığın bilinmektedir. Hatta bu konu o kadar müstakil görülmüştür ki ilk dönemde yazılan önemli fıkıh kaynaklarında mirâş bölümleri yer almamıştır. İmâm Muhammed'in el-Câmiu'l-Kebîr ve el-Câmiu's-Sağîr adlı eserlerinde İmâm Şâfiî'nin el-Ümm'ünde ve Sehnûn b. Saîd'in el-Müdevvene adlı eserinde mirâş ahkâmını toplu bir şekilde ele alan bölümler bulunmamaktadır.

B. Terike'nin Kapsamı

1. Haklar

Cumhura göre vefat eden kimsenin sahip olduğu bütün haklar birer kazanımdır. Dolayısıyla bu kazanımlar terike olarak vefat sonrasına intikal eder. Ancak sahibinden başkasına intikali hiçbir şekilde mümkün olmayan, kişinin şahsı ile kâim olan haklar (şahsî haklar) mirâş olarak bırakılmaya uygun değildir. Örneğin bir annenin *hadâne hakkı* annelikten kaynaklanan şahsî bir haktır. Aynı şekilde bir babanın, babalıktan kaynaklanan *vilâyet hakkı* da şahsî bir haktır. Yine bir vasînin vesâyet hakkı da bizzat o kişinin şahsına verildiğinden şahsî bir haktır. Bu haklar mirâş bırakılamaz. Bu üç hak şahsî bir hak olup mâlî bir hak niteliğine sahip değildir. Bizzat kişilere verilen ve onlara mâlî açıdan bazı imtiyazlar tanıyan haklar da mirâş bırakılamaz. Örneğin bir kimse bir başkasına karşılıksız evinde oturma hakkı veya arabasını kullanma hakkı verebilir. Bu haklardan yararlanan kimse bunları mirâş olarak mirâş bırakamaz.

Karz akdi ile elde edilen vaade avantajı da böyle bir haktır. Karzı veren her ne kadar borcun ödemesi konusunda bir vade belirlemiş ise de borçlu vefat edince borcu son ödeme tarihine geciktirebilme hakkı, mirâş olarak intikal etmez. Borçlunun vefatıyla borcun ödenmesi gerekir. Fakat alacaklı dilerse ödeme gününü geciktirebilir. Çünkü bütün bunlarda belirli bir kişinin şahsı için yapılan bir teberru (karşılıksız olarak yapılan mâlî bir iyilik/yardım) anlamı vardır. Hanbelî ve Mâlikî mezheplerine göre borç için belirlenen vade de bir haktır ve vefat sonrasında vârislere intikal eder.

Borçlunun değil de alacaklının vefat etmesi halinde ise durum farklıdır. Bu durumda alacaklının vermiş olduğu karzın bedelinin iadesi için belirlemiş olduğu vade vârisleri için bağlayıcıdır. Belirlenen vade

dolmadan vârislerin karz bedelinin ödenmesini talep etmesi caiz olmaz. Bu konuda Zâhirî mezhebi dışındaki mezheplerin ittifak ettikleri görülmektedir.

Teberru anlamı taşımayan mâlî haklar ise cumhûra göre terikeye dahildir. Şüf'a hakkı, şart muhayyerliği, görme muhayyerliği ve ta'yîn muhayyerliği gibi haklar bu türdendir. Bu hakların kazanılmasında teberru söz konusu değildir. Aksine bu haklar, kişinin iradesine (yani bu hakkı kazanma konusundaki talebine bağlı olarak) kazanılmaktadır. Bu haklar bir mal ile ilişkilidir. Ancak mala tabi haklardan değildir. Bu haklar, ancak kişilerin bu konudaki gayreti ve şart koşması sayesinde mala tabi bir hakka dönüşmektedir.

Terikede yer alan malların kendisinden kaynaklanan aynî haklar ise ittifakla terikeye dahildir. Hanefîler diğer konulardaki muhalefetlerini bu konuda göstermemektedirler. Örneğin bir gayr-ı menkulün sahip olduğu *irtifâk hakları*, o mala sahip olan kişinin gayretiyle ya da şart koşması ile elde edilmemektedir. Çünkü irtifak hakları bir gayr-i menkul lehine, başkasına ait gayr-i menkûl üzerinde kurulmuş haklardır. İki gayr-i menkul arasındaki irtifak hakları, mâliklerinden bağımsız olarak devam eder.

İrtifâk hakları kısaca şöyledir:

- **Şirb hakkı**: Araziyi ve hayvanları sulamak için başkasının arazisinden çıkan sudan yararlanma hakkı.

- **Mecrâ hakkı**: Başkasının arazisi üzerinden geçen sulama kanallarından yararlanma hakkı.

- **Mesîl hakkı**: Kullanıma uygun olmayan ya da ihtiyaç fazlası olan suları başkasının arazisi üzerinden fakat o araziye zarar vermeden tahliye etme hakkı.

- **Mürûr hakkı**: Kendi mülküne ulaşabilmek için, başkasının mülkü üzerinden geçme hakkı.

- **Teallî hakkı**: Üst üste bulunan iki gayr-ı menkulden üsttekinin, alttakinin üzerinde bulunma hakkı vardır. Aynı şekilde bu kimsenin alt kattan geçen merdiveni kullanarak kendi üst kata çıkma hakkı vardır.

- **Civâr hakkı**: İki gayr-ı menkûlün bitişik olması durumunda ortak sınıra ya da duvara sahip olan komşular bazı zorunlu ihtiyaçlar dolayısıyla birbirlerine yardım etmek durumundadırlar.

Aynı şekilde rehin hakkı da terikeye dahil olan haklardandır. Bir kimse hayattayken alacağı karşılığında bir malı rehin (ipotek) olarak almış ve bu alacağı tahsil edemeden vefat etmiş ise rehni sürdürme hakkı terike olarak intikal eder.

Hanefîler diğer muhayyerliklerden farklı olarak ayıp muhayyerliği ile ta'yîn muhayyerliğini kişiye değil de mala bağlı birer hak olarak gördüklerinden bunları terike içerisinde görmüşlerdir.

2. Menfaatler

Mal kavramının tarifi üzerindeki yaklaşımlar açıklanırken belirtildiği üzere Hanefî mezhebi dışındaki üç mezhep, menfaatleri de mal kapsamı içinde görmektedir. Bu açıdan bir kimsenin sahip olduğu menfaatler de vefatından sonra terikesi içerisinde yer alır. Hanefiler ise menfaatleri maldan saymazlar. Dolayısıyla bir kimse vefat ettiğinde sahip olduğu milk-i menfaatler terikesi içerisinde yer almaz. Bu görüş farklılığının bir neticesi olarak, Hanefî mezhebine göre icâre akdi, akdin taraflarından birinin vefat etmesi ile sona erer. Cumhûr ise tarafeynden birinin vefat etmesi halinde icâre akdinin sona ermeyeceğini bu akiddan doğan hakların terike olarak vefat sonrasına intikal edeceğini söylemektedir.

3. Vefat Sonrası Kazanılan Mallar

Bir kimsenin hayattayken yapmış olduğu bir işin ya da yatırımın vefat ettikten sonra kazanç doğurması halinde bu kazançlar kişinin terikesinden sayılır. Bu konuda mezhepler arasında ittifak vardır. Klasik kaynaklarda bu konuya örnek olarak, bir kimsenin hayattayken av için kurduğu tuzağa, vefat ettikten sonra avın düşmesi verilmiştir. Aynı şekilde vefat sonrasında bir kimsenin malında meydana gelen artış da terikesinden sayılır. Örneğin sahip olduğu ticarethanenin kar etmesi, gayr-ı menkullerinin kira getirmesi ya da tarlasının mahsûl vermesi halinde bunlar terikedendir. Eğer kişinin vefatı, hata ile katilden kaynaklanmış ise bundan dolayı alınacak diyet de kişinin terikesinden sayılır. Aynı şekilde kişinin hayattayken yaptığı bir şeyin, vefatından sonra bir kimseyi mağdur etmesi halinde de tazmin ve diyet terikesinden alınır. Örneğin, bir kimsenin hayattayken yol üzerine kazdığı çukura vefatından sonra bir kimsenin düşüp vefat etmesi halinde çukuru kazan kimsenin terikesinden alınmak üzere diyet hakkı doğar.

II. TERİKE ÜZERİNDEKİ HAKLAR

Bir kimse vefat ettiğinde geride kalan terikesi üzerinde çeşitli haklar ortaya çıkar. Bu haklar öncelik bakımından aynı derecede değildir. Eğer terike, bu hakların tamamının karşılanmasına yetmiyor ise bu öncelik sırası önem arz eder. Terike üzerindeki haklar öncelik sırasına göre şu şekildedir:

A. Mûris Hayattayken Sabit Olan Aynî Hak

Bir kimse hayatta iken, alacağına karşılık olarak bir malı rehin olarak almış ise o mal üzerinde her hangi bir tasarrufta bulunamaz. Çünkü rehin olarak alınan bu mal her ne kadar alacaklının elinde bulunsa da ona ait değildir. Aynı şekilde bir kimse vefat etmeden önce satmış olduğu bir malı henüz teslim edememiş olabilir.